

ALI JE PREKLINJANJE ISTI FENOMEN TAKO ZA KATOLIŠKOTEOLOŠKE KOT HUMANISTIČNE ŠTUDIJE?

Bernard NEŽMAH

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo kulture,

SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

e-mail: bernard.nezmah@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Namen prispevka je primerjati dva znanstvena pristopa k fenomenu preklinjanja: katoliškega in humanističnega (psihološka, sociologija), uporabljena metoda pa epistemološka analiza diskurzivnih študij. Rezultat je pokazal, da obe vrsti proučevanj obravnavata sicer isti fenomen reševanja intersubjektivnih konfliktov, toda katoliška študija percipira preklinjanje kot človekov spopad z Bogom, medtem ko ga humanistične percipirajo kot moduse communicandi, skozi katere se izražajo različne stopnje travmatičnosti medosebnih komunikacij.

Ključne besede: preklinjanje, psovke, kletvice, verbalna agresija, verbalne komunikacije, sociolingvistika

IL FENOMENO DEL BESTEMMIARE È CONSIDERATO ALLA STESSA STREGUA DAGLI STUDI TEOLOGICI CATTOLICI E DA QUELLI UMANISTICI?

SINTESI

Il contributo si propone di comparare due diversi approcci scientifici al fenomeno del bestemmiare: quello cattolico e quello umanistico (psicanalisi, sociologia), impiegando il metodo dell'analisi epistemologica degli studi discorsivi. Il risultato finale dimostra che, pur affrontando il medesimo fenomeno di soluzione dei conflitti intersoggettivi, lo studio cattolico percepisce il bestemmiare come uno scontro dell'uomo con Dio, mentre per quello umanistico si tratta di modus communicandi, attraverso i quali si esprimono i diversi gradi di traumaticità della comunicazione interpersonale.

Parole chiave: il bestemmiare, insulti, bestemmie, aggressione verbale, comunicazioni verbali, sociolinguistica

UVOD

V nasprotju splošnim prepričanjem, da katoliška cerkev preklinjanje le sankcionira, se tu oslanjamo na študijo Ignacija Gavrana, frančiškana iz samostana Visoko v Bosni, ki jo je pod imenom "Bludna psovka" izdal l. 1962. V njej je poskušal najprej doumeti ta fenomen, da bi potem predložil praktični načrt, kako izkoreniniti to grešno navado.

S preklinjanjem kot pregrešno navado se sicer spopadajo tudi civilne oblasti, in to na dveh nivojih: na preventivnem in kurativnem.

Na prvem delujejo celoten šolski sistem, časopisni in televizijski lektorji in uredniki, ki malediciozno izrazje strogo omejujejo in zavračajo. Učinek je paradoksalen: kletvic in psovk nikjer ne podučujejo, v veliki meri jih zamolčijo tudi slovarji in pravopisi, rezultat pa je vesplošno poznavanje psovalnih formul. Še več, pasivno jih poznajo oziroma prepoznavajo celo tisti, ki jih sami ne uporabljajo.

Tisočletni obstoj tovrstne besedne agresije torej kaže, da imamo opraviti s tipom lingvistične komunikacije, ki je inherenten človeški civilizaciji.

Zato je zoper njega vključena tudi juridična oblast, ki zoper psovanje izreka različne kazni in torej deluje na preklinjevalce prek zastraševanja. Ta princip je resda dokaj učinkovit, toda le na področjih institucionalnega komuniciranja. Ker je preklinjevalcu vsiljen od zunaj, lahko doseže v najboljšem primeru kvečjemu to, da psovalnega diskurza ne bo uporabljal v javnem življenju. Sodno preganjanje le minimizira pojavljanje psovanja in ga zadrži na področju zasebnosti oziroma različnih subkultur.

Kako torej pristopa k fenomenu preklinjanja katoliška znanost?

OSREDNJI DEL

Fra Gavran v svoji psihološko-zgodovinski študiji pravi, da je človek, ki psuje, bolan na duši.¹ Psovalec je torej nekakšen duševni bolnik. Kar pomeni, da problem vzame bistveno širše, zakaj meni, da je tak človek bolan na duši tudi tedaj, ko ne preklinja. Ne gre torej za identifikacijo tipa: psovanje je bolezen, ampak je psovanje le manifestacija, se pravi simptom globljega stanja v človeku, ki ga Gavran opredeli kot pomanjkanje religioznosti.²

Od tod se sooča z dvema državama. Prva je prevencija, ki mora poskrbeti za dovolj veliko religioznost pri verniku, da ga bo obvarovala pred grehom preklinjanja.

Drugo je kurativa, torej način, kako vernika ozdraviti od greha preklinjanja.

1 "Kad vjernik čuje tešku psovku, u stvari je isto kao da je čuo signal nesreće: po svojoj prilici, čovjek, koji je to izustio, bolestan je na duši" (Gavran, 1962, 184).

2 "Psovač nije zao samo onda, kad psuje, nego i kad ne psuje: izvor je njegove psovke duševna slabost, koji se u njemu nalaze i prije i poslije psovke" (Gavran, 1962, 184).

Ko Gavran razdeluje podroben postopek religiozne ozdravitve zanika tradicionalni princip posvetnih oblasti, ki poskušajo preklinjanje oz. psovanje izničiti zgolj s tem, da ga uvrstijo med nedovoljena govorna dejanja.

Ne zadošča, da duhovnik grešniku pove, da je preklinjanje greh, pomagati mu mora najti pot stran od preklinjevalnih navad.

Glavni tretman je akt spovedi, pri kateri dobi grešnik naloženo pokoro, da vsakodnevno izmoli po molitev zaradi svojega psovanja in da daje miloščino revežem. Po mesecu dni pa se mora zopet zgledati pri istem spovedniku, da preverita uspešnost postopka.

Drugi je kateheza, pridiga, v kateri duhovnik daje zgled premagovanja sovraštva, ki se izraža potem v psokah.

Treji je nivo države. Gavran je razmišljal praktično: v katerih situacijah ljudje najbolj kolnejo? To so bili nekoč kočijaži, ki so opravljali svoje prevoze po slabih cestah, ko so njihovi vozovi često obstali v blatu in jih je narava stvari same pripeljala do preklinjanja (Gavran, 1962, 184-187). Kot družbena prevencija nastopi odklanjanje posebno neugodnih situacij, ki zapeljejo v sovražna čustva. Pravi takole: ko bo država dvignila družbeni standard, ko bo pregnala revščino, bo s tem zmanjšala količino psovanja. "Mnogi spori in od tod izvirajoča psovanja bi izostala, če v isti sobi ne bi živel skupaj 5 do 10 ljudi" (Gavran, 1962, 179).

To je pisal leta 1962, medtem se je družbeni standard dvignil, toda preklinjanje je prej v porastu kot v upadu. Kako je torej to mogoče? Na to posredno odgovori sam Gavran, ko predpostavlja, da je družbeni izvor psovanja povezan ne le z bedo, temveč s preštevilnim druženjem. Več ko bo ljudi v sobi ali se jih bo drenjalo pri vhidih, več bo razlogov za konflikte. Tu Gavran implicite priznava, da je psovanje inherentna oblika reševanja medosebnih konfliktov.

Torej dvig standarda problema ne odpravi, ga le premesti: sodobni človek bo preklinjal v avtu, v prometni konici, pred televizorjem, na stadionu, čakajoč na slabo mobilitel zvezo...

Ker pa cerkvena hierarhija ni sprejela Gavranove teorije za svojo platformo, niti ni moč oceniti njenih učinkov v cerkveni politiki zmanjševanja greha preklinjanja.

Na diametralno drugačen način se lotevajo fenomena preklinjanja humanistične študije. Vzemimo Sigmunda Freuda, ki v svojem znamenitem delu o histeriji pojasnjuje: "Histerik trpi zaradi reminiscence, ko se neprestano spominja določenih travmatičnih dogodkov svojega ponižanja. Tu je odločilno bledenje spomina. Ključno pa je, ali je nekdo izvedel energenično reakcijo na dogodek, ki je sprovciral afekt. Če je bila reakcija zadržana, bo afekt ostal pripet na spomin. Pacientova reakcija ima namreč katarzični učinek. Lahko odreagira bodisi z besedami, z maščevanjem, ženske magari z jekom" (Freud, 1978, 59).

Freud ravna nasprotno od fra Gavrana, saj predlaga soočenje z nasiljem. Torej: ne požreti in obmolkniti ob nasilju, temveč nanj na katerikoli ravni odgovoriti.

Vzemimo zdaj konkreten primer iz srbskohrvaške vojne leta 1991. V času napadov srbskih vojska na Vukovar in Slavonijo je hrvaška nacionalna televizija, ki je bila sicer izredno puritanska, objavila posnetek hrvaškega kmeta, ki mu je srbska bomba razdejala kmetijo. Mož je čustveno prizadet dejal v kamero: *Jebem jim mater četniško!*

Zakaj je nacionalna televizija tolerirala to agresivno govorico, ki jo drugače cenzurira? Glede na socialne okoliščine, ko je človek izgubil vse premoženje, ki so mu ga uničile granate sovražne vojske, je bil najbolj adekvatnen odgovor prav to preklinjanje. Evfemizem bi deloval tragikomično, zakaj besede bi neustrezno opisovale dejstva oz. čustvena stanja.

Kako bi tu delovala katoliška teorija? Za primer vzemimo svetopisemsko zgodbo o Jobu, ki ga je Bog izkušal, da bi videl, kako močna je njegova ljubezen do njega. Pa je poslal satana, da mu uniči hiše, požge posestva, ugrabi hlapce in v viharju pomori otroke. Kako je ravnal Job? "Padel je na tla, si raztrgal obleko in molil z besedami: Nag sem prišel iz materinega naročja in nag se povrnem tja. Gospod je dal in Gospod je vzel, bodi češчено Gospodovo ime."³

Job, vernik, je tu prepoznal skrivnega povzročitelja svojega gorja – Boga. Toda ni preklinjal ne viharjev, ne satana, ne Boga, zakaj njegova vera v Gospoda je bila neomajna. Kakorkoli ga je Gospod kaznoval, s tem je samo preizkušal njegovo ljubezen do Boga. Se pravi, vernik mora sprejeti vsakršno trpljenje, zakaj v njem vidi Gospodovo delo.

Globoka vera tako zagotavlja, da se človek ne počuti kot subjekt zgodovine, ki lahko presoja, izgublja in dobiva, temveč kot ponižni sluga Gospodov, ki pa je poplačan s tem, da lahko celo najhujše travme doživlja kot božjo srečo, ki ga vodi v nebesa.

ZAKLJUČEK

Kako bi torej opredelili razliko med religiozno in humanistično perspektivo na psovko?

Obe prepoznavata iste psovalne obrazce, obe interpretirata, da je psovanje reakcija na posebne okoliščine, v katerih se je psovalec znašel. Ko bo humanist le beležil preklinjevalni fenomen – ga kot takega analiziral in pojasnjeval subtilne razlike v verbalnem degradiranju sogovornika -, bodo družbeni moralisti pridigali evfemizem kot kultivirani odgovor, medtem ko bo teološki pogled radikalen: tu ni odgovora, ker ne gre za intersubjektivni spopad med posameznima subjektoma, temveč za božje izkušanje človeka. S svojim Bogom pa se pravi vernik ne bo spopadal.

3 Jobova knjiga (1, 20 – 1, 21) v: Sveto pismo (1981, 478).

Iz tako drugače zastavljene perspektive izhaja krucialna razlika med humanističnim in teološkim pogledom na preklinjanje.

Pri teološkem je preklinjanje enovit fenomen, kjer razlike ne štejejo, saj je vsakršno psovanje že greh.⁴ Medtem pa humanistična perspektiva jemlje različne preklinjevalne obrazce s stališča znanstvene radovednosti, ko išče med njimi smiselnost razlik, ali pa opisuje njihove funkcije.⁵

IS ABUSE THE SAME PHENOMENON FOR THE CATHOLIC THEOLOGICAL AS WELL AS HUMANISTIC STUDIES?

Bernard NEŽMAH

University of Ljubljana, Faculty of Philosophy, Department of cultural sociology,

SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

e-mail: bernard.nezmah@guest.arnes.si

SUMMARY

In its first part, the paper attempts to make a comparison between the popular use of swearwords and other abusive language as comprehended by the Catholic perspective, which strives for eradication of this sinful habit, and the humanistic perspective that tries to comprehend the rules and principles in the use of male-dicious formulae, which in social life hold the status of irrational outbursts of emotions.

4 Ta pogled, ki zavrača podrobnejše proučevanje fenomena preklinjanja, se s tem odpoveduje znanstvenemu proučevanju. Tako tudi študije fra Gavrana katoliška cerkve ni aplicirala v svojih verskih dejavnostih, temveč je ostala v formi zapuščenke knjige. O tem pripoveduje l. 1998 sam avtor v intervjuju za Mladino (Nežmah, 1998, 28-32).

5 Z metodo socio-pragmatične analize (Nežmah, 1997, 97-136) je moč klasificirati poljubni set kletvenih obrazcev. Denimo: *Vrag te naj vzame!, Pojdi v rit!, Idiots!, Svinja!* Kaj se dogodi v teh treh primerih? Psovalec želi nemogoče, nekaj iz sveta neizvedljivega. V prvih dveh kliče na pomoč magične sile, denimo vruga, da naj mu odpelje zoprneža – čisti primer izničenja oziroma anihilacije nasprotnika – oziroma da naj mu zoprneža prestavi iz tukajšnjega sveta v anus in ga anihilira iz prostora medčloveškega dialoga. V tretjem sogovornika degradira v intelektualno nesposobno bitje idiota oziroma ga iz rodu človeka prestavi v nižji rod živali.

V vsakem primeru pa se iz travmatične situacije reši že s pomočjo magičnih psovalnih formul, ki nadomestijo akt nasilja. Psovice in kletvice so torej oblika "kultiviranega" načina razreševanja medčloveških konfliktov.

As a reference for the theological perspective, the work of Ignacij Gavran, the Franciscan who published a historical-psychological study entitled "Bludna psovka" (Lewd Swearword), is presented. In the book, published in 1962 in Sarajevo, he initially defined the mechanisms of the swearwords' functioning, and on this basis eventually made a practical plan according to which the abusive language would be eradicated amongst believers as well as general public. This no doubt significant work, however, was ignored and forgotten from its very start by the Catholic Church as well as the author himself, and totally overlooked in lay humanistic studies.

As a reference for the humanistic approach, the work "Three Studies of Hysteria" by Sigmund Freud, who set out the very same moment of individual's confrontation with aggression directed against him, was taken.

The differences are surprising. The theological as well as humanistic perspectives admit that swearword is a verbal response to aggression to which the swearer/curser was previously subjected, their differences lying in the fact that the theological perspective sees the origin of aggression in God, while according to the humanistic perspective it is a self-evident result of human interactions.

Key Words: cursing, swearing, verbal aggression, verbal communication, socio-linguistics

LITERATURA

Freud, S. (1978; 1895): 3 Studies on Hysteria. New York, Penguin Books.

Gavran, I. (1962): Bludna psovka: povjesno-psihološka studija. Sarajevo, Udruženje katoličkih svećenika NR BiH Sarajevo.

Montagu, A. (1967): The Anatomy of Swearing. London, Rapp & Whiting.

Nežmah, B. (1997): Kletvice in psovke. Paradigme. Ljubljana, Nova revija.

Nežmah, B. (1998): Frančiškan, poznavalec psovke. Mladina, 22 (1998). Ljubljana, 28-32.

Sveto pismo (1981): Sveto pismo stare in nove zaveze. Ljubljana. Britanska biblična družba.